

Kennisupdate JAAR 2023

Een overzicht van (onderzoek in) de Zeeuwse vrijetijdssector

KENNISCENTRUM
KUSTTOERISME

Colofon

© Februari 2024, HZ Kenniscentrum Kusttoerisme

Deze rapportage is samengesteld door HZ Kenniscentrum Kusttoerisme, mede mogelijk gemaakt door Provincie Zeeland.

Alle teksten en visuals in deze uitgave mogen vermenigvuldigd of openbaar gemaakt worden, mits met bronvermelding. Hoewel wij bij de totstandkoming van deze uitgave de grootst mogelijke zorgvuldigheid hebben betracht, bestaat altijd de mogelijkheid dat bepaalde informatie niet klopt, of na verloop van tijd verouderd, of niet meer juist is. Waar bekend zijn de bronnen vermeld.

Auteurs

Marije Noordhoek
Simone Romijn
Diana Korteweg Maris

Bij het samenstellen van deze publicatie is de grootste zorgvuldigheid betracht. HZ Kenniscentrum Kusttoerisme is echter niet aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade als gevolg van de aangeboden informatie in deze publicatie.

HZ Kenniscentrum Kusttoerisme
p/a HZ University of Applied Sciences
Postbus 364
4380 AJ Vlissingen
Telefoon: 0118 - 489 885
E-mail: kenniscentrumtoerisme@hz.nl
Website: www.kenniscentrumtoerisme.nl

Fotografie

Daniek Nijland, Simon Witt en Simone Romijn

Grafische vormgeving

Kees Hoendervangers, www.dtp-plus.nl

Inhoud

1 Inleiding	1
2 Over HZ Kenniscentrum Kusttoerisme	3
3 De vrijetijdssector in cijfers	5
4 De vrijetijdssector in transitie	15
5 Werken aan de toekomst van toerisme	21

1 INLEIDING

Waarom deze kennisupdate?

In het jaar 2022 publiceerde HZ Kenniscentrum Kusttoerisme (HZ KCKT) een eerste kennisupdate jaarrapport. Met twee doelen voor ogen: 1. inzicht geven in de Zeeuwse vrijetijdssector en de impacts die de sector heeft op de samenleving en 2. in beeld brengen wat HZ Kenniscentrum Kusttoerisme doet als kennispartner voor beleidsmakers, bestuurders, ondernemers en inwoners van Zeeland. Deze 2023 uitgave herhaalt deze formule en doet dit aan de hand van het thema van de Toeristische Ontmoetingsdag 2023: toekomst van toerisme.

HZ Kenniscentrum Kusttoerisme en de toekomst van het toerisme

De Toeristische Ontmoetingsdag 2023 stond in het teken van de toekomst van toerisme in Zeeland. We hebben in de komende jaren te maken met verschillende (maatschappelijke) ontwikkelingen die invloed gaan uitoefenen op onze sector. Daardoor staan we voor uitdagingen, maar zien we ook kansen. We kunnen en willen als sector een belangrijke rol spelen in deze maatschappelijke opgaven en transities. Centraal staat dan ook de vraag: hoe bouwen we gezamenlijk binnen ons toeristische ecosysteem aan een stabiele toekomst van de bestemming Zeeland? Dit is de opdracht van HZ Kenniscentrum Kusttoerisme. In de rol van kennispartner. En hier werken wij iedere dag aan.

We hebben ons het afgelopen jaar beziggehouden met onderwerpen als:

- Inzicht geven in de huidige situatie van de vrijetijdssector en de impact daarvan op Zeeland;
- Onderzoek doen naar wat onze gasten in de toekomst willen; welke kansen en uitdagingen wachten op ons in deze dynamische markt;
- Actief participeren in Zeeuwse en landelijke toeristische netwerken om zo kennis op te doen en te kunnen delen;
- Partner van het Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality (CELTH) en daardoor mede-uitvoerder van de landelijke Agenda Bewuste Bestemmingen;

- Verbinder zijn tussen de vrijetijdssector en de opleidingen binnen HZ University of Applied Sciences zodat onze studenten de juiste vaardigheden hebben waar de sector (in de toekomst) behoefte aan heeft;
- De opgedane kennis over de vrijetijdssector actief delen zodat de juiste discussie gevoerd kan worden en we in Zeeland een toekomst hebben die in balans is op het gebied van wonen, werken, recreëren en studeren.

De wijze van hoe we kennis delen is ook onderhevig aan verandering. Naast onze gebruikelijke rapporten en publicaties bieden we ook webinars en podcasts aan. En we werken aan een vernieuwde website, waar we niet alleen onze rapporten publiceren, maar juist het overkoepelende verhaal vertellen. De waarom achter de wat en hoe in de cijfers.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 stelt HZ Kenniscentrum Kusttoerisme zich voor. Daarna schetsen we in de hoofdstukken 3 en 4 een beeld van de Zeeuwse vrijetijdssector. Hoe ziet deze eruit in 2023, wat zijn de verwachtingen voor de toekomst van toerisme en welke (transitie)opgaven spelen hierin een belangrijke rol? In hoofdstuk 5 ten slotte komen relevante projecten en onderzoeken waar HZ Kenniscentrum Kusttoerisme in 2023 aan heeft gewerkt aan de orde. We geven inzicht in welke onderzoeken zijn afgerond, welke onderzoeken nog lopen en waar onze inzet verder naar uit gaat. Om de rapportage goed leesbaar te houden, hebben we er bewust voor gekozen om onze onderzoeken en projecten beknopt te omschrijven. Daarmee doen we niet altijd recht aan de inspanning of het resultaat. In de digitale versie van dit document kunt u doorklikken naar uitgebreide informatie op onze website. In de gedrukte versie is dit niet mogelijk en verwijzen wij u graag naar onze website www.kenniscentrumtoerisme.nl.

2 OVER HZ KENNISCENTRUM KUSTTOERISME

Doel

HZ Kenniscentrum Kusttoerisme is dé kennispartner voor de vrijetijdssector in de Zuidwestelijke Delta. Aan de hand van actuele en maatschappelijke vraagstukken van overheid, ondernemers, maatschappelijke organisaties en in lijn met het [toekomstbeeld Bestemming Zeeland 2030](#) ontwikkelen we kennis en dragen we deze over. Met behulp van de feiten, cijfers en inzichten die we genereren, signaleren we trends en ontwikkelingen zodat onderbouwde (beleids)keuzes kunnen worden gemaakt.

Team

HZ Kenniscentrum Kusttoerisme is een van de grootste onderzoeksgroepen van HZ University of Applied Sciences. Binnen ons team werken mensen met verschillende achtergronden, ervaringen en expertises. Op onze [website](#) stelt elk teamlid zich kort voor.

Samenwerking

Om onze doelstellingen te bereiken werken we nauw samen met partners in de regio, in Nederland en in het buitenland. HZ Kenniscentrum Kusttoerisme is onderdeel van [HZ University of Applied Sciences](#) en werkt samen met verschillende [opleidingen](#), [lectoraten en kenniscentra](#) binnen de hogeschool. Met [NV Economische Impuls Zeeland](#) werken we onder de noemer 'Toeristische Uitvoeringsalliantie' (TUA) aan een gezamenlijk werkprogramma dat mogelijk wordt gemaakt door de Provincie Zeeland. Ons onderzoek doen we voor en met overheden en ondernemers in Zeeland. Als partner in CELTH, het [Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality](#) waarin drie hogescholen hun krachten bundelen, zijn we onderdeel van alle relevante landelijke netwerken rondom toerisme en recreatie, zoals het [Data & Development Lab](#) en de [Landelijke Data Alliantie](#). Ten slotte werken we al vele jaren samen met diverse universiteiten en toeristische organisaties over de grens. Dankzij deze samenwerkingen zijn we in staat de kennis en kunde van vele partijen bijeen te brengen en bruikbaar te maken voor de vraagstukken in de Zeeuwse vrijetijdssector.

Onderzoeksagenda

Samen met de regionale stakeholders (Provincie Zeeland, Zeeuwse gemeenten, Toeristisch Ondernemend Zeeland en de Toeristische Uitvoeringsalliantie) hebben we een onderzoeksagenda samengesteld, waarin de belangrijkste vraagstukken uit de Zeeuwse vrijetijdssector een plaats hebben gekregen. De

onderzoeksagenda geeft richting aan alle activiteiten van HZ Kenniscentrum Kusttoerisme en bestaat uit drie kernthema's: (1) vraag, (2) aanbod en (3) impact op leefomgeving en samenleving.

VRAAG

Aan de vraagzijde van de Zeeuwse vrijetijdssector wordt een aantal hoofdgroepen onderscheiden: verblijfsbezoekers, vaste gasten (met eigen verblijfsaccommodatie), dagbezoekers en inwoners (die recreëren in hun woonomgeving). Inzicht in de vraag is belangrijke basisinformatie voor beleid en management in de vrijetijdssector. Hierbij gaat het om inzicht in aantallen en het gedrag van deze verschillende groepen gebruikers en eventuele ontwikkelingen hierin.

AANBOD

Aan de aanbodzijde is onderzoek nodig naar de omvang en de ontwikkeling van het Zeeuwse logies- en vrijetijdsaanbod, als basisinformatie voor beleid en management in de vrijetijdssector. Daarnaast is er kennis nodig over toekomstgerichte businessmodellen. De grote transities in de samenleving zoals energie, klimaat en digitalisering hebben impact op de bedrijfsvoering, evenals de economische omstandigheden en sociale omgeving. Het is van belang dat onderzoek wordt gedaan naar de wijze waarop aanbieders van het toeristische aanbod hiermee om kunnen gaan.

IMPACT OP DE LEEFOMGEVING EN SAMENLEVING

Minstens zo belangrijk in de onderzoeksagenda is de relatie tussen de vrijetijdssector en de omgeving. De vrijetijdssector genereert een grote positieve waarde voor de omgeving, zoals een bijdrage aan de economie en het voorzieningenniveau in Zeeland. De vrijetijdssector heeft echter ook een keerzijde en kan een negatieve impact hebben op de leefbaarheid en leefomgeving. De impact van de vrijetijdssector is afhankelijk van de omvang en aard van het toerisme én afhankelijk van wat de omgeving aan kan. Enerzijds is kennis nodig van de positieve en negatieve impact, anderzijds van de draagkracht van de leefomgeving en het draagvlak in de samenleving. Door hier op lokaal en regionaal niveau onderzoek naar te doen kan worden bijgedragen aan de zoektocht naar balans in toerisme.

3 DE VRIJETIJDSECTOR IN CIJFERS

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van enkele kerncijfers met betrekking tot de Zeeuwse vrijetijdssector. Meer kerncijfers en informatie vindt u op onze website www.kenniscentrumtoerisme.nl.

Vraag

Voor inzicht in de vraagontwikkeling in de Zeeuwse vrijetijdssector maken wij gebruik van een groot aantal landelijke en regionale databronnen, zoals statistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en onderzoeken van het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC).

Door het gebruik van een variatie aan bronnen is oog voor inhoud en duiding van data belangrijk. Elke databron voegt wat toe aan de inzichten, maar elke databron kent ook beperkingen, bijvoorbeeld door de gebruikte definities of door de onderzoeksaanpak. Wij kennen de waarde en beperkingen van elke databron als geen ander en kunnen de juiste data combineren om een zo compleet mogelijk beeld te schetsen van de ontwikkelingen in de Zeeuwse vrijetijdssector. Wij zijn transparant over de gebruikte data en proberen nuances en beperkingen altijd zo compleet mogelijk in onze analyses te verwerken.

Data worden met terugwerkende kracht gerapporteerd. Voor een volledig jaaroverzicht houdt dit in dat definitieve cijfers pas halverwege het volgende jaar gepubliceerd worden. In deze rapportage leest u daarom vooral cijfers over het jaar 2022 met betrekking tot toerisme (verblijfsbezoek, minimaal één overnachting) en dagbezoek in Zeeland. Op basis van voorlopige cijfers wordt ook een indruk gegeven van het verloop van het seizoen 2023.

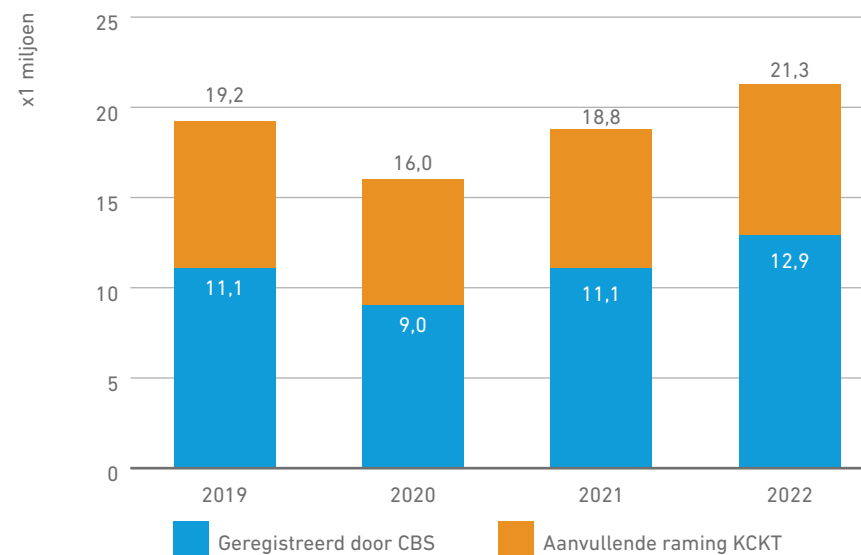
Toerisme in Zeeland

ONTWIKKELING TOERISTISCHE OVERNACHTINGEN 2019 - 2023

Toerisme wordt vooral gemeten op basis van het aantal overnachtingen. Een gezelschap van 4 personen die samen 3 nachten in Zeeland verblijven, telt zo voor 12 overnachtingen. Het CBS meet het aantal overnachtingen van Nederlandse en buitenlandse gasten bij geregistreerde toeristische accommodaties. Bij deze aanpak blijft een deel van het verblijfstoerisme buiten beeld, zoals kleine (vaak particuliere) logiesaanbieders, vaste gasten (mensen met een eigen vakantieverblijf zoals een stacaravan of tweede woning), watersport en cruisevaart. Om een completer beeld te geven vullen wij de

beschikbare data van het CBS aan door middel van gemeentelijke cijfers vanuit toeristen- en forensenbelasting. Wij ramen het totaal aantal overnachtingen in Zeeland in 2022 op 21,3 miljoen, het hoogste aantal dat tot nu toe berekend is.

Figuur 1 – overnachtingen CBS aangevuld met data HZ KCKT

Ook de CBS-cijfers laten een record zien in 2022 met 12,9 miljoen geregistreerde overnachtingen. Dit is een stijging van 12% ten opzichte van 2021 en een stijging van 9% in vergelijking met 2019 (vóór corona). De voorlopige CBS-cijfers voor de maanden januari tot en met november laten een verdere groei zien, het voorlopige totaal tot en met november 2023 is 13,2 miljoen, al meer dan in het gehele jaar 2022.

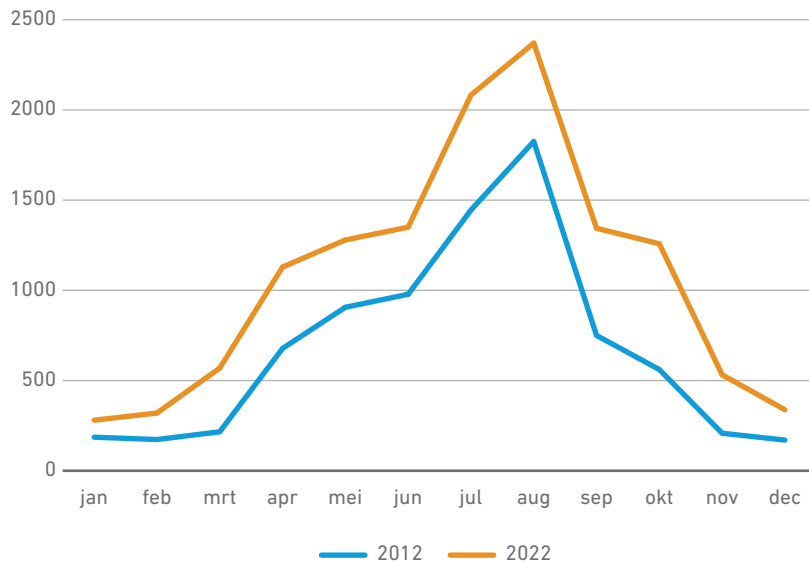
De toename van geregistreerde overnachtingen was met name zichtbaar in het eerste helft van 2023. Vooral in mei en juni nam het aantal overnachtingen flink toe, in juni mogelijk mede door het zeer warme en zonnige weer. De maanden juli en augustus vormen het hoogseizoen voor Zeeland. Waar in juli het aantal overnachtingen nog licht steeg, was in augustus sprake van een daling. De vele regen aan het begin en einde van augustus lijkt hierbij een rol te hebben gespeeld. Over het geheel nam het aantal overnachtingen in de maanden juli en augustus 2023 met 2% af ten opzichte van het jaar ervoor. De zomer van

2022 blijft daarmee de zomer met de meeste toeristische overnachtingen ooit. September en oktober 2023 waren vergelijkbaar met een jaar eerder, in november 2023 nam het aantal overnachtingen fors af.

Sezoenspreiding is een belangrijk thema in het toerisme in Zeeland. Veel partijen streven naar een betere spreiding van overnachtingen over het jaar. In de afgelopen tien jaar is het aandeel van de zomermaanden juli en augustus in het jaartotaal wat kleiner geworden: in 2012 was dit nog 40% en in 2022 was dit 35%. Maar uit figuur 2 blijkt vooral dat het in het hele jaar drukker is geworden: zowel in de zomer als in alle andere maanden.

Figuur 2 – ontwikkeling seizoensspreiding geregistreerde overnachtingen, bron: CBS

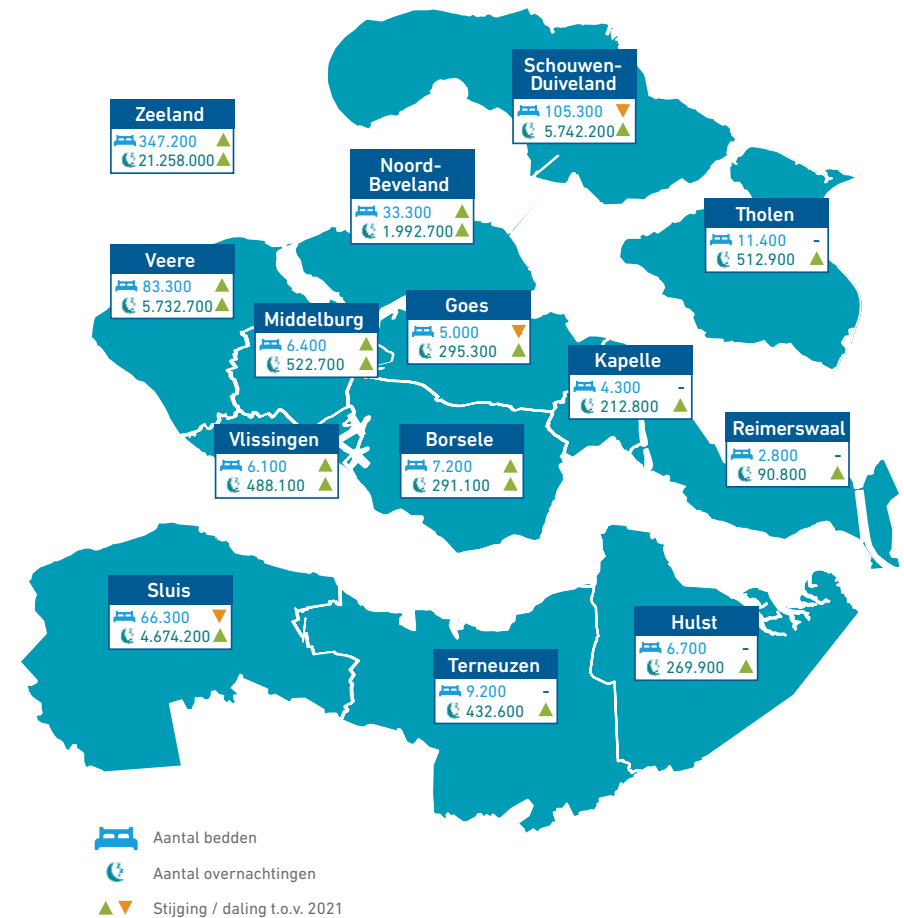

REGIONALE SPREIDING TOERISME

Op basis van onze eigen analyses kunnen we ook het aantal overnachtingen per Zeeuwse gemeente inzichtelijk maken. Voor gemeenten die geen toeristenbelasting of geen watertoeristenbelasting heffen is het aantal overnachtingen geraamd op basis van de omvang van het aanwezige verblijfsaanbod en overnachtingscijfers in vergelijkbare gemeenten. Voor eigenaren van tweede woningen, jaar- en seizoenplaatshouders op campings en booteigenaren met een vaste ligplaats wordt gerekend met een gemiddeld

aantal overnachtingen per jaar, gebaseerd op het onderzoek naar vaste gasten in Zeeland uit 2022. De gegevens laten zien dat in alle gemeenten het aantal overnachtingen is gestegen ten opzichte van voorgaande jaren. Deels wordt dit verklaard door het herstel na de coronapandemie, maar ook wanneer de cijfers worden vergeleken met het pre-coronajaar (2019) is een stijging zichtbaar. In sommige gemeenten wordt dit verklaard door een uitbreiding van het logiesaanbod.

Figuur 3 – overnachtingen per gemeente, bron: HZ KCKT

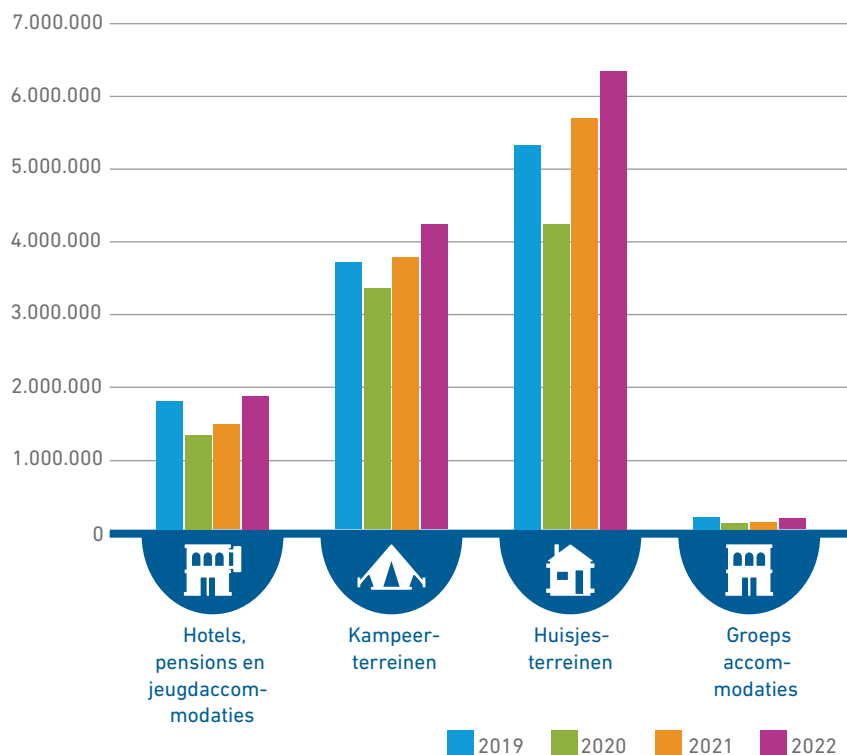

IN WELKE ACCOMMODATIES OVERNACHTEN DEZE TOERISTEN?

De door het CBS geregistreerde 12,9 miljoen overnachtingen in 2022 worden verdeeld over vier accommodatievormen, namelijk toeristisch kamperen (20%), vakantiewoningen, appartementen en verhuurchalets (30%), groepsaccommodaties (1%) en hotels & pensions (9%).

Gekeken naar het aantal overnachtingen per accommodatietype over de afgelopen jaren, is zichtbaar dat huisjesterreinen en kampeerterreinen de grootste toename in overnachtingen zagen sinds 2019. Na een dip in overnachtingen als gevolg van de lockdowns in 2020, was er sprake van snel herstel en verdere groei in 2021 en 2022. Hotels, pensions en jeugdaccommodaties en groepsaccommodaties kenden in de coronajaren een forse daling van overnachtingen en zagen de cijfers pas in 2022 herstellen.

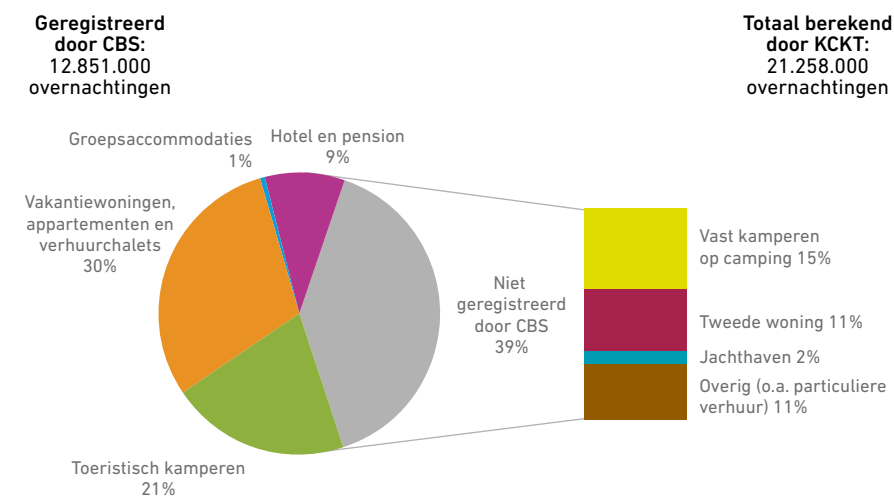
Figuur 4 – overnachtingen naar accommodatietype Zeeland 2019 - 2022, bron: CBS

Kijkend naar de eerste drie kwartalen van 2023 zijn eveneens verschillen zichtbaar per accommodatietype. Zo blijkt dat het toeristisch kamperen in Zeeland het meest is toegenomen: 15% meer dan in de eerste drie kwartalen van 2022. Zeeuwse campings zagen vooral een toename in mei, juni en juli. In augustus was er juist een daling van kampeernachten. Ook Zeeuwse hotels noteerden een forse toename in overnachtingen in de eerste drie kwartalen: +12% ten opzichte van 2022. Het aantal overnachtingen in de eerste drie kwartalen voor vakantiewoningen en verhuurchalets op huisjesterreinen is vrijwel gelijk gebleven aan 2022. Voor deze deelsector nam het aantal overnachtingen van Nederlanders af en was er nog wel een toename van buitenlandse gasten.

Zoals eerder benoemd blijft in de CBS-cijfers een deel van de overnachtingen buiten beschouwing. Het gaat daarbij vooral om overnachtingen van vaste gasten: gasten met een eigen vakantie-accommodatie in Zeeland, zoals een jaar- of seizoenplaats op een camping, een tweede woning of een vaste ligplaats in een jachthaven. Zij brachten in 2022 zo'n 6 miljoen overnachtingen in Zeeland door. Ruim 2 miljoen overnachtingen vallen in de categorie 'overig', een belangrijk deel hiervan betreft de verhuur van vakantiewoningen door particulieren.

Figuur 5 – overnachtingen naar accommodatietype, bron: CBS en HZ KCKT

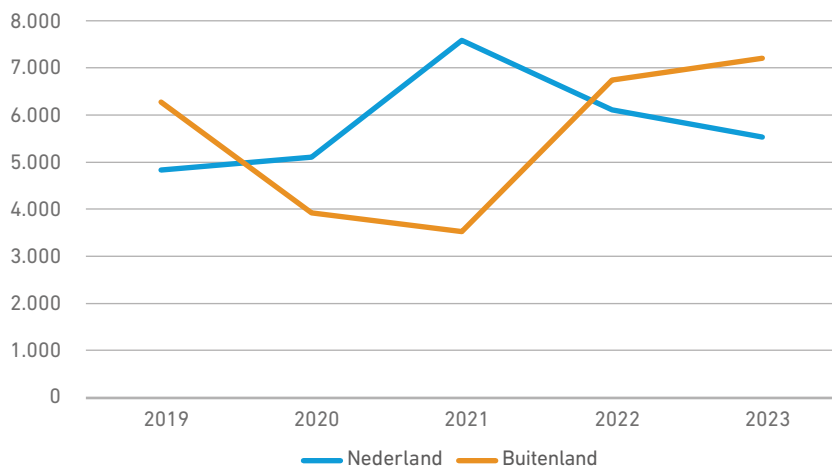

WAAR KOMEN DEZE TOERISTEN VANDAAN?

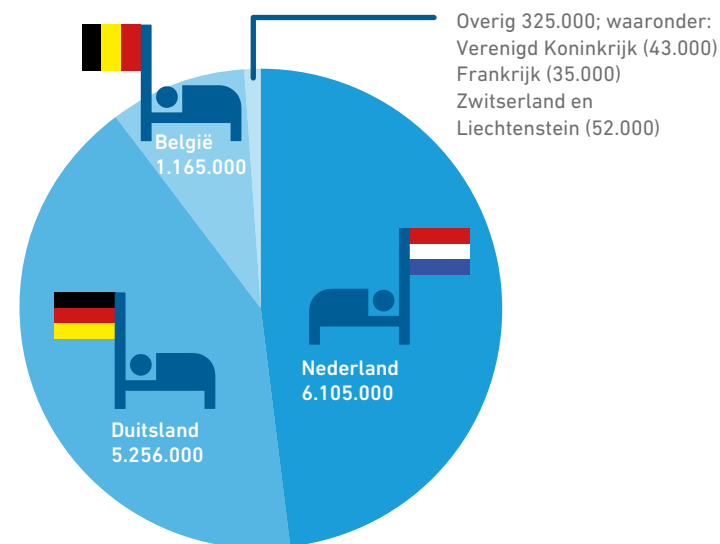
De belangrijkste herkomstmarkten voor Zeeland zijn Nederland, België en Duitsland. In 2022 is te zien dat 48% van de toeristen uit Nederland kwam. In 2020 en 2021 keerde de verhouding binnenlandse en buitenlandse toeristen zich om in verband met geldende restricties voor buitenlands bezoek. In 2022 vonden in verhouding weer meer buitenlandse gasten de weg naar onze provincie, maar in vergelijking met pre-coronajaar 2019 is nog steeds een stijging te zien in het aantal Nederlandse toeristen in Zeeland. Ook voor de eerste drie kwartalen van 2023 is dit het geval. Het aandeel Nederlandse toeristen steeg 17% ten opzichte van dezelfde periode in 2022. Deze stijging is ook terug te zien in de andere voor Zeeland belangrijke herkomstmarkten. Het aantal Duitse toeristen steeg over de eerste drie kwartalen met 17% ten opzichte van dezelfde periode in 2022. Voor de Belgische toeristen was dit een stijging van 16%.

Figuur 6 – toeristische overnachtingen naar herkomst, bron: CBS

Uit de cijfers blijkt een toename van bezoekers uit landen zoals het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland en Liechtenstein. Echter, verreweg de meeste buitenlandse toeristen in Zeeland komen nog altijd vanuit onze buurlanden Duitsland en België.

Figuur 7 – verdeling toeristische overnachtingen naar herkomstland, bron: CBS

WIE ZIJN DE TOERISTEN IN ZEELAND?

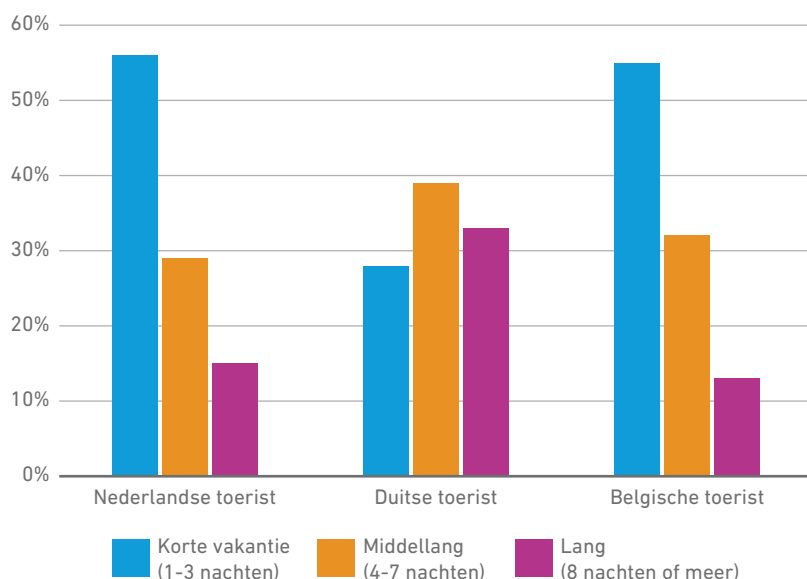
Bijna de helft van de geregistreerde overnachtingen in Zeeland betreft Nederlandse gasten. Ruim 40% is van Duitse gasten en 9% van Belgische gasten. Op basis van het Vakantieonderzoek van het CBS en het Onderzoek Inkomend Toerisme van het NBTC beschrijven we wat persoons- en vakantiekenmerken van gasten uit deze drie landen.

Vakantieduur

Zeeland is populair voor korte vakanties, zoals heel Nederland. Toch brengen Nederlandse toeristen relatief veel langere vakanties door in Zeeland: 44% van de vakanties duurt 4 nachten of langer, elders in Nederland is dat slechts 36%. Duitse gasten komen vooral voor een langere vakantie naar Zeeland, 72% duurt langer dan 4 nachten. Belgische gasten komen vooral voor kortere verblijven: ruim de helft verblijft 1 tot 3 nachten in Zeeland.

Figuur 8 – vakantieduur per herkomstland, bron: CBS en NBTC

Herkomstregio

In eigen land komen toeristen vooral uit buurprovincies Noord-Brabant en Zuid-Holland. Zeeland trekt relatief weinig toeristen uit Noord-Holland, hun aandeel is in Zeeland 'maar' 9% terwijl Noord-Hollanders 17% van alle binnenlandse vakanties ondernemen. Ook in België komen toeristen vooral uit de buurprovincies. De meeste Duitse toeristen in Zeeland komen uit de deelstaat Nordrhein-Westfalen.

Tabel 1 - herkomstregio toeristen, bron: CBS en NBTC

Nederlandse toerist	Duitse toerist	Belgische toerist
Noord-Brabant (27%)	Nordrhein-Westfalen (53%)	Oost-Vlaanderen (22%)
Zuid-Holland (23%)	Rheinland-Pfalz (9%)	Antwerpen (19%)
Gelderland (15%)	Bayern (8%)	West-Vlaanderen (18%)

Leeftijd gasten

Zeeland trekt binnen Nederland een relatief oudere leeftijdsgroep. 32% van de Nederlandse toeristen in Zeeland is 65 jaar of ouder. Vergeleken met de rest van Nederland is dit een hoog aandeel, van alle binnenlandse vakanties wordt 25% ondernomen door 65-plussers. Bij de Duitse en Belgische toeristen in Zeeland is de gemiddelde leeftijd lager.

Tabel 2 – leeftijd toeristen, bron: CBS en NBTC

Nederlandse toerist	Duitse toerist	Belgische toerist
15-34 jaar (22%)	18-34 jaar (24%)	18-34 jaar (29%)
35-44 jaar (12%)	35-49 jaar (33%)	35-49 jaar (25%)
45-64 jaar (34%)	50-65 jaar (33%)	50-65 jaar (39%)
65 jaar en ouder (32%)	66 jaar en ouder (9%)	66 jaar en ouder (8%)

Reisgezelschap

Zeeland trekt vooral veel stellen en gezinnen met kinderen. Een groep gasten die in de vrijetijdsector niet vaak benoemd wordt, is de groep alleenreizenden. 10% tot 15% van de toeristen die een verblijf doorbrengt in Zeeland reist alleen.

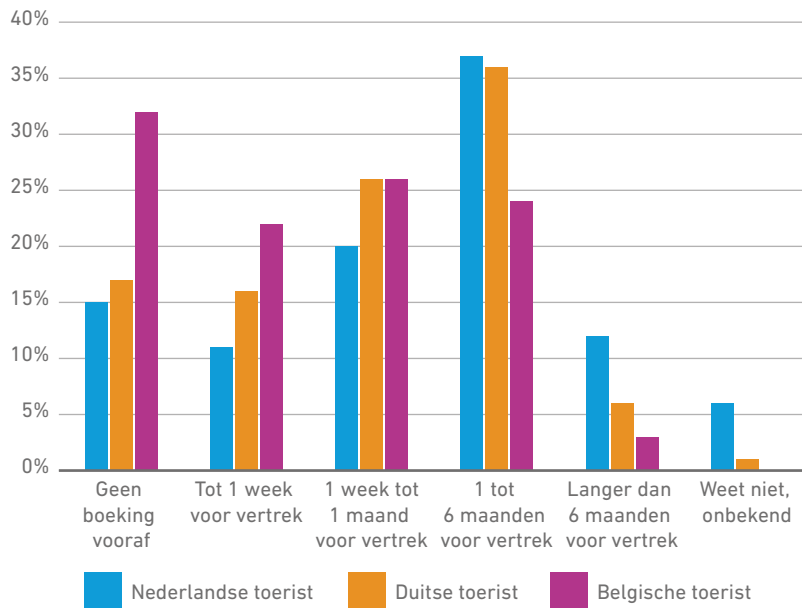
Tabel 3 – reisgezelschap toeristen, bron: CBS en NBTC

Nederlandse toerist	Duitse toerist	Belgische toerist
Paar zonder kinderen (43%)	Partner (80%)	Partner (72%)
Volwassene(n) met kinderen (39%)	En/of met kinderen (37%)	En/of met kinderen (34%)
Alleenreizende (9%)	Alleenreizende (13%)	Alleenreizende (15%)

Boekingsmoment

Een derde van de Belgische toeristen zegt hun accommodatie niet te boeken voorafgaand aan hun verblijf in Zeeland. Nederlanders en Duitsers doen dit vaker wel. Belgische toeristen boeken hun accommodatie ook relatief laat in vergelijking met Nederlandse en Duitse toeristen. 12% van de Nederlandse toeristen boekt hun accommodatie zelfs meer dan een half jaar voor de vakantie.

Figuur 9 – boekingsmoment toeristen, bron: CBS en NBTC

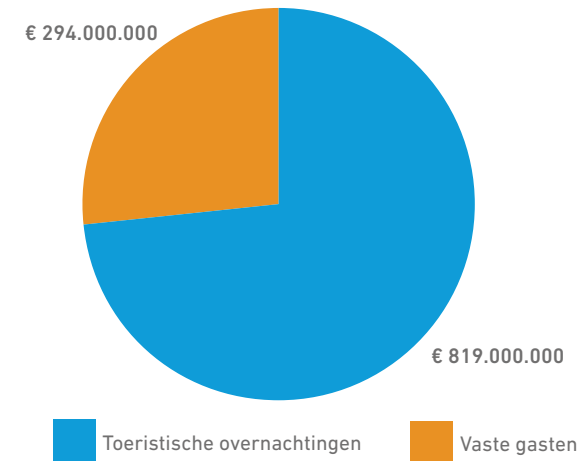

ECONOMISCHE WAARDE VAN TOERISME VOOR ZEELAND

In 2022 werd door toeristen in Zeeland in totaal € 1,1 miljard uitgegeven in de Zeeuwse vrijetijdssector. Ongeveer de helft van dit bedrag komt terecht bij logiesverstrekkende bedrijven. De rest van de uitgaven komen vooral terecht in de horeca, detailhandel en recreatie.

Vaste gasten nemen bijna 30% van de totale uitgaven voor hun rekening, deels betreft dit de jaarlijkse uitgaven verbonden aan het bezit van de accommodatie en deels de uitgaven tijdens hun vele verblijven in Zeeland. De economische waarde van dagbezoek wordt in het volgende hoofdstuk toegelicht.

Figuur 10 – bestedingen verblijfstoerisme

Dagbezoek in Zeeland

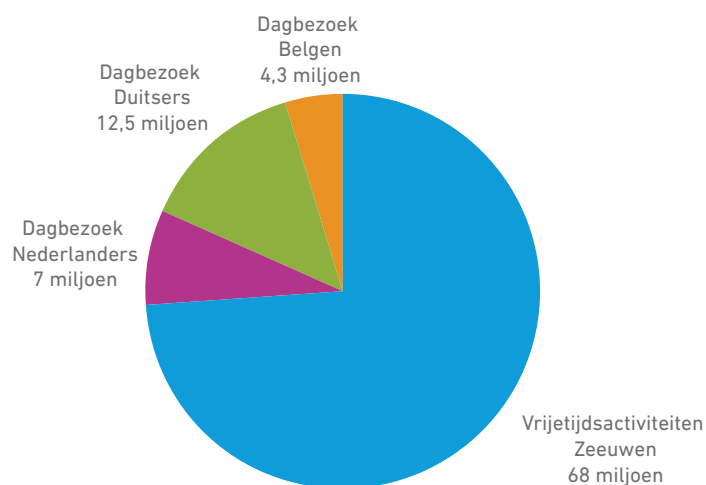
Naast toeristen ontvangen we als provincie jaarlijks ook veel dagbezoekers. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen bezoekers die van buiten de provincie een dagbezoek aan Zeeland brengen en de Zeeuwen zelf die allerlei vrijetijdsactiviteiten ondernemen in hun eigen provincie.

Informatie verzamelen over dagbezoekers is een uitdaging. Deze bezoekers overnachten thuis en worden daardoor nergens geregistreerd. Er zijn weinig tot geen uniforme gegevensbronnen beschikbaar met informatie over de dagbezoeker en privacy speelt een rol bij het benutten van tellingen en GPS-data.

Vanuit het Nederlands Vrije Tijds Onderzoek (2022/23) van NBTC en het Onderzoek Inkomend Dagbezoek (OID) 2021/2022 van NBTC kunnen we een beeld geven van de totale aantallen dagbezoeken in Zeeland.

Zeeuwen ondernemen jaarlijks zo'n 68 miljoen vrijetijdsactiviteiten in Zeeland: gemiddeld drie activiteiten van minimaal 1 uur per week. Nederlanders uit andere provincies bezoeken Zeeland zo'n 7 miljoen keer voor een dagbezoek. Vanuit Duitsland worden zo'n 12,5 miljoen dagbezoeken aan Zeeland gebracht en vanuit België zo'n 4,3 miljoen.

Figuur 11 – dagbezoek in Zeeland

Ondernomen activiteiten

Buiten zijn is voor de eigen inwoners belangrijk: meer dan de helft van alle vrijetijdsactiviteiten van Zeeuwen in Zeeland bestaat uit wandelen, fietsen of ontspannen/recreëren in de openbare ruimte. In die laatstgenoemde categorie horen o.a. activiteiten als bezoek aan stranden en natuurgebieden. Ook vanuit andere provincies komen Nederlanders voor een dagje naar Zeeland om buiten te zijn, dit geldt voor 1 op de 3 dagbezoeken.

Voor Duitsers is bezoek aan strand en duinen in 1 op de 3 gevallen de belangrijkste activiteit tijdens hun dagbezoek aan Zeeland. Belgen komen vaker voor het winkel- en horeca-aanbod een dagje naar Zeeland.

Tabel 4 - activiteiten dagbezoekers, bron: NBTC

Zeeuwen	Nederlanders	Duitsers	Belgen
Wandelen	Ontspannen/recreëren in de openbare ruimte	Bezoek strand/duinen	Funshoppen/winkelen
Fietsen	Wandelen	Funshoppen/winkelen	Uit eten
Ontspannen/recreëren in de openbare ruimte	Uit eten	Uit eten	Wandelen in de natuur
Uit eten	Bezoek café / terras	Wandelen in de natuur	Fietsen
Bezoek café / terras	Toertocht met de auto	Fietsen	Bezoek aan stad en/of dorp
			Bezoek strand/duinen

ECONOMISCHE WAARDE VAN DAGBEZOEK VOOR ZEELAND

Nederlanders – inclusief de Zeeuwen zelf – besteden gemiddeld 25 euro per persoon per vrijetijdactiviteit in Zeeland. De totale uitgaven van Nederlanders (inclusief Zeeuwen) aan vrijetijdsactiviteiten in Zeeland bedragen € 1,9 miljard. Dagbezoekers uit het buitenland geven veel meer geld uit per keer, maar dit komt deels doordat bij Nederlanders per activiteit wordt gemeten en dit dus ook een rondje wandelen in de buurt kan zijn waarbij geen geld wordt besteed. Bovendien zijn de reiskosten voor buitenlandse dagbezoekers hoger. Per dagbezoek geven Duitsers gemiddeld 123 euro uit. Belgische dagbezoekers geven gemiddeld 61 euro per bezoek uit. De totale uitgaven van Duitse en Belgische dagbezoekers in Zeeland bedragen € 1,27 miljard. De economische waarde van dagbezoek is met € 3,2 miljard veel hoger dan de economische waarde van het verblijfstoerisme (€ 1,1 miljard).

Aanbod

Sinds enkele jaren beheren wij een database met cijfers over het accommodatieaanbod in Zeeland. Deze database biedt een totaalbeeld van alle toeristische accommodaties: van hotel tot camping, van tweede woning voor privégebruik tot bungalowpark. De data zijn nu ook online te raadplegen via een [dashboard](#).

AANBOD IN 2023

In 2023 waren er in Zeeland bijna 84.800 eenheden. Ongeveer een kwart hiervan betreft toeristische kampeerplaatsen. Vakantiewoningen en jaarplaatsen zijn ieder 20% van het totaal.

Tabel 5 – accommodatieaanbod naar type in Zeeland, bron: HZ KCKT

Accommodatievorm	Aantal eenheden	Aantal slaapplekken
Toeristische kampeerplaatsen*	20.690	103.320
Vakantiewoning	17.790	95.150
Jaarplaatsen op campings	17.490	87.440
Vaste ligplaatsen in jachthavens	11.460	–
Kamers (bijv in hotel / B&B)	6.160	13.830
Chalet/stacaravan voor verhuur	4.080	19.490
Appartement	3.600	13.950
Camperplaatsen	1.560	7.770
Passantenplaatsen in jachthavens	750	–
Bijzondere vakantiewoning (bijv. slaapstrandhuisje)	570	2.850
Overig	620	4.810
Totaal	84.760	348.600

* Elke kampeerplaats telt voor 5 fictieve slaapplekken, in overeenstemming met CBS-statistieken.

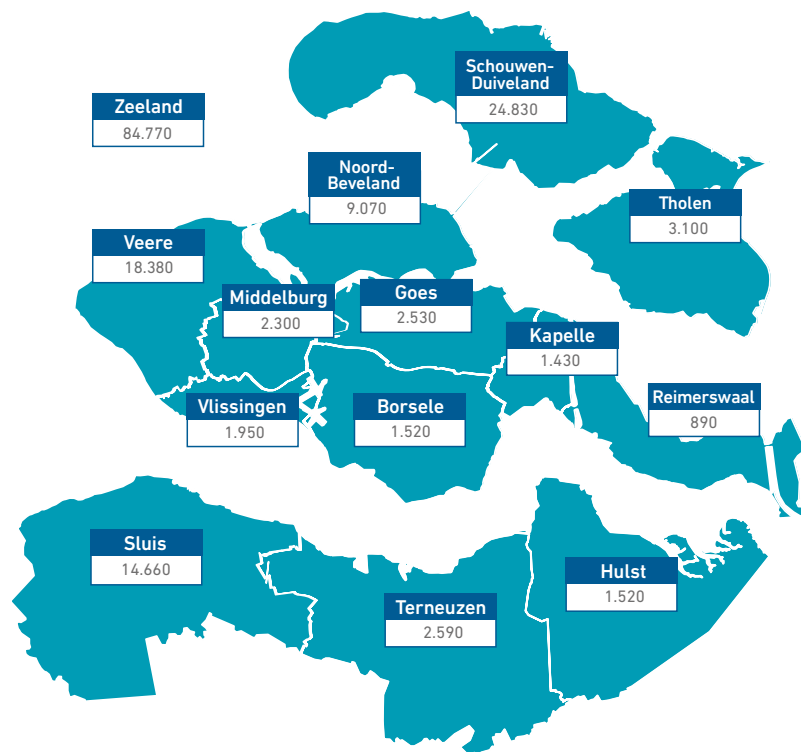
Bijna de helft van de eenheden bevindt zich op campings, zoals de toeristische kampeerplaatsen, jaarplaatsen en camperplaatsen. Een kwart van de vakantiewoningen staat op parken met een centrale verhuurexploitatie. De helft staat op parken zonder centrale verhuur, dit zijn vooral parken met tweede woningen. De rest van de vakantiewoningen zijn 'losse eenheden': (vakantie) woningen in de bebouwde kom of in het buitengebied.

SPREIDING OVER ZEELAND

Het accommodatieaanbod is geconcentreerd in de kustgemeenten. Schouwen-Duiveland heeft de meeste eenheden, gevolgd door de gemeenten Veere en Sluis.

Figuur 12 – accommodatie-aanbod per gemeente, bron: HZ KCKT

MEERJARIGE ONTWIKKELING VAN HET AANBOD

De aanboddatabase in de huidige opzet bestaat sinds 2021. Dit betekent dat het nog niet goed mogelijk is een meerjarige ontwikkeling in beeld te brengen. Met cijfers van het CBS is het wel mogelijk om de ontwikkeling over langere termijn in beeld te brengen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het CBS een deel van het aanbod niet registreert: accommodaties van vaste gasten (zoals jaarplaatsen en tweede woningen), accommodaties die niet bedrijfsmatig worden geëxploiteerd en waterrecreatie. Dit verklaart grotendeels het verschil

tussen het totaal aantal slaapplekken in onze database (348.600) en het CBS (146.400). Bovendien is de indruk dat de aanboddatabase completer is dan het CBS-bestand; bij het hanteren van dezelfde definities tellen wij meer eenheden. Om een indruk te geven: per 1 januari 2023 telt het CBS 89.800 slaapplekken op toeristische kampeerplaatsen, wij tellen er 103.320.

Toch kunnen de CBS-cijfers worden gebruikt om een indruk te geven van de ontwikkeling van het geregistreerde accommodatieaanbod in de afgelopen tien jaar. Hieruit blijkt dat het aantal slaapplekken in het geregistreerde accommodatieaanbod in Zeeland in tien jaar met 4% is gedaald, maar dat er sprake is van een grote verschuiving binnen het aanbod. Het aantal slaapplekken op huisjesterreinen (vakantiewoningen, verhuurchalets) is met 30% toegenomen, het aantal hotelbedden is met 14% gegroeid en het aantal toeristische slaapplekken op kampeerterreinen is met 16% gedaald. De daling van het kampeeraanbod kan deels worden verklaard door kwaliteitsverbetering (het vergroten van standplaatsen om tegemoet te komen aan de wensen van de gast, daardoor minder eenheden op dezelfde oppervlakte) en door de transitie naar andere soorten aanbod. Denk hierbij aan verhuurchalets en vakantiewoningen. Al deze verhuuraccommodaties horen volgens het CBS binnen de definitie van 'huisjesterreinen'.

Tabel 6 – ontwikkeling aantal slaapplekken, bron: CBS

Accommodatietype	Aantal slaapplekken 1 januari 2013	Aantal slaapplekken 1 januari 2023	Ontwikkeling 2013-2023
Hotel / Hostel / Pension / B&B	10.500	12.000	+14%
Kampeerterreinen (toeristische kampeerplaatsen, exclusief jaarplaatsen/stacaravans)	106.300	89.800	-16%
Huisjesterreinen met centrale verhuur (vakantiewoningen, verhuurchalets, overige verhuuraccommodaties)	33.000	42.800	+30%
Groepsaccommodaties	1.900	1.700	-10%
Totaal	151.700	146.400	-4%

4 DE VRIJETIJDSECTOR IN TRANSITIE

Impact op leefomgeving en samenleving

Hoofdstuk 3 laat zien dat de bestemming Zeeland blijvend populair is. Groeiende cijfers op het gebied van bezoekers, overnachtingen en uitgaven. Dit zorgt voor een positieve economische impact op de regio, bijvoorbeeld door middel van inkomsten, werkgelegenheid en innovatie, maar ook op andere gebieden. Zo draagt de sector bij aan het succes van andere sectoren, levert de sector een bijdrage aan maatschappelijke uitdagingen en draagt het bij aan de leefbaarheid in Zeeland. Ondanks de voordelen heeft toerisme ook een keerzijde. Deze groei in bezoekers en overnachtingen zorgt op bepaalde momenten en op bepaalde plaatsen in Zeeland voor een steeds grotere toeristisch-recreatieve druk. Toerisme kan dus zowel positieve als negatieve impact op een bestemming hebben. Die impact kunnen we verdelen in economische impact, sociaal-maatschappelijke impact en impact op natuur en milieu.

In Zeeland zien we deze verschillende impacts ook terug. Zo is de vrijetijdsector economisch gezien een belangrijke pijler voor Zeeland, vooral aan de kust. De sector zorgt voor banen, welvaart en leefbaarheid. De positieve economische impact is daarmee groot. Echter, de groei kent ook negatieve impacts. Dit komt omdat recreatie en toerisme een samengesteld product is dat zich vooral buiten in de (openbare) ruimte afspeelt. De bekende drie v's van verblijf, vermaak en vervoer. Zo komen onze bezoekers hoofdzakelijk met de auto en gaan zij er tijdens hun verblijf op uit om Zeeland te verkennen, het strand te bezoeken en de dorpjes en steden bekijken. Dit kan op bepaalde momenten in het jaar zorgen voor overlast bij inwoners. Ook de groei in het aantal recreatieve verblijfsaccommodaties draagt hier aan bij. Inwoners laten steeds meer van zich horen en vinden dat er in bepaalde regio's grenzen worden overschreden.

De uitwerking van de verschillende impacts van recreatie en toerisme is voor iedere bestemming anders. Het heeft onder andere te maken met hoe groot de draagkracht van een bestemming is. Die draagkracht wordt door verschillende elementen bepaald. Onderdeel van de draagkracht zijn onder andere de bevolking, de natuurlijke omgeving, de toeristisch-recreatieve infrastructuur en de economische structuur. Waar we naar op zoek zijn is balans: een vrijetijdsector die in harmonie is met de leefomgeving en samenleving, en waarin alle betrokken partijen floreren. Dit is de ambitie die door de Zeeuwse overheden, de Zeeuwse vrijetijdsector en andere betrokken

partijen is geformuleerd in het toekomstbeeld Bestemming Zeeland 2030. In het toekomstbeeld worden daarin drie essentiële pijlers onderscheiden. Hierna geven we bij elke pijler voorbeelden van actuele vraagstukken en bijbehorende afwegingen.

1. Toerisme draagt positief bij aan de omgeving en samenleving
2. De vrijetijdsector is toekomstbestendig
3. Inwoner en gast hebben een optimale beleving

TOERISME DRAAGT POSITIEF BIJ AAN DE OMGEVING EN DE SAMENLEVING

Met omgeving bedoelen we de natuurlijke en fysieke aspecten van Zeeland, zoals het landschap, de kustlijn maar ook de infrastructuur. Samenleving verwijst naar de lokale bevolking en de impact van toerisme op hun sociale en culturele leven. Toerisme speelt zich af zowel in de omgeving als in de samenleving van Zeeland. En zoals eerder benoemd kunnen de impacts zowel positieve als negatieve gevolgen hebben voor beide. Dit betekent dat het afwegen van deze impacts belangrijk is voor het creëren van een bestemming in balans. Hier volgen enkele voorbeelden van vraagstukken gerelateerd aan dit onderwerp.

Spreiding in tijd en ruimte versus rust in het binnenland en in de winter

Het toeristische seizoen concentreert zich vaak in de zomermaanden, waardoor er pieken zijn in de bezoekersaantallen. Deze pieken kunnen op verschillende momenten leiden tot overbelasting, bijvoorbeeld op het gebied van infrastructuur zoals op de wegen en naar de stranden. Het bevorderen van een betere spreiding van toeristen over het hele jaar en de verschillende regio's van Zeeland kan helpen om deze druk te verminderen. Daarnaast kan deze spreiding in tijd en ruimte economische voordelen bieden doordat bedrijven structurele werkgelegenheid kunnen bieden en economische opbrengsten verspreid worden over een groter gebied. Aan de andere kant kunnen nadelen van spreiding zijn dat door de verlenging van het toeristisch seizoen de rustperiodes korter worden waardoor de beleving van drukte mogelijk juist groter wordt. Bovendien kan spreiding lastig zijn, omdat toeristen zich niet altijd zullen laten stimuleren om naar andere plaatsen of op andere momenten te reizen. Het lijkt een illusie om te denken dat de piekbelasting in de zomer afneemt door deze spreidingsstrategie. Zeeland is immers een kustprovincie waarbij de meerderheid van de bezoekers voor het strand en het mooie weer komt.

Veranderend sentiment over de vrijetijdssector

We merken in Zeeland een veranderend sentiment over de vrijetijdssector. Dit zien wij bijvoorbeeld terug in de resultaten van het inwonersonderzoek naar het bewonerssentiment ten opzichte van het toerisme dat HZ Kenniscentrum Kusttoerisme sinds 2019 uitvoert. Dit onderzoek is herhaald in 2022. Eén van de belangrijkste uitkomsten is dat de steun voor toerisme in de gemeenten Sluis, Tholen en Veere de afgelopen jaren licht is afgenomen. Tegelijkertijd vindt nog steeds een meerderheid van de inwoners dat het toerisme belangrijk is voor zijn of haar gemeente en dat dat ook zo moet blijven. Voor de andere gemeenten is geen vergelijking tussen 2019 en 2022 mogelijk, waardoor hierover geen uitspraken kunnen worden gedaan. Op Schouwen-Duiveland vindt komend voorjaar een vervolgonderzoek plaats, zodat een vergelijking kan worden gemaakt met het eerdere onderzoek uit 2021. In het vervolgonderzoek wordt de vraagstelling wat aangepast, zodat we nog inzicht krijgen in de mening van inwoners over toerisme.

Ondernemers voelen dit veranderende sentiment ook, maar pleiten voor een bredere blik naar toerisme om ook de positieve impacts en het veranderende ondernemersklimaat meer voor het voetlicht te brengen. Zo levert toerisme niet alleen geld op voor de regio, maar ook voor lokale gemeenschappen. Het houdt voorzieningen in kleinere kernen in stand en verbetert hierdoor de leefbaarheid. Daarnaast zorgt toerisme ook voor andere voordelen, zoals natuurbehoud, natuurbescherming en sociale cohesie.¹ Tot slot is ook binnen de sector steeds meer oog voor het bevorderen van duurzaam ondernemen en duurzaam leven. Dit geeft de sector een cruciale rol in het versnellen van de aanpak van maatschappelijke opgaven. De zoektocht naar balans gaat erover hoe we zorgen dat de negatieve gevolgen van toerisme verminderen, zonder daarbij de erkenning dat de sector bijdraagt aan een leefbaar Zeeland uit het oog te verliezen.

¹ Bron: Klijs, J., de Groot, E., Ridderhof, J. C. M., IJben, H., Noordhoek, M., & Heslinga, J. (2021). Maatschappelijke waarde van toerisme en recreatie.

DE VRIJETIJDSSECTOR IS TOEKOMSTBESTENDIG

Wanneer wordt gezegd dat de vrijetijdssector toekomstbestendig is, betekent dit dat de sector kan omgaan met alle veranderingen die de toekomst gaat brengen. De sector ziet kansen en kan hier op inspelen. Ze is zich bewust van grote opgaven die er aankomen en ze weet hoe hiermee om te gaan. Wellicht kan ze er zelfs van profiteren. Maar dit zal in de praktijk niet makkelijk zijn. De sector heeft te maken met o.a. oplopende kosten, personeelstekorten, lagere winstmarges en verminderd investeringsvermogen. De financiële nasleep van de coronacrisis speelt sommige ondernemers ook nog parten. Kosten van bijvoorbeeld verduurzaming en verbouwingen zijn fors hoger geworden. Ook zijn de eisen ten aanzien van verduurzaming strenger geworden en is de netcongestie een probleem in de energietransitie. Onder het kopje 'grote transitieopgaven' zoomen we verder in op deze transitieopgaven en de bijbehorende vraagstukken.

INWONER EN GAST HEBBEN EEN OPTIMALE BELEVING

Voor balans is het belangrijk dat iedereen kan genieten van Zeeland. Dat geldt voor zowel de inwoners van onze provincie als de gasten die hier één of meerdere dagen op bezoek komen. Deze optimale beleving wordt deels gecreëerd door bestaande elementen zoals ruimte, strand en cultuur, maar wordt ook bepaald door elementen als gastvrijheid en productaanbod. De vraagstukken met betrekking tot de arbeidsmarkt en aanbodontwikkelingen hebben invloed op de beleving van inwoners en gasten, zoals hierna wordt toegelicht.

Vraagstuk arbeidsmarkt

Zeeland heeft momenteel te maken met een krappe arbeidsmarkt. Veel werkgevers hebben hierdoor moeite met het vinden van voldoende en kwalitatief goed personeel. Dit heeft gevolgen voor verschillende sectoren waaronder de vrijetijdssector. Zo kan een beperkt aantal beschikbare werknemers leiden tot verminderde dienstverlening en langere wachttijden, waardoor het gevoel van gastvrijheid af kan nemen. Horecagelegenheden, hotels en toeristische attracties kunnen onderbemand raken, waardoor de kwaliteit van service en voorzieningen afneemt. En ook kan een tekort aan werknemers een negatief effect hebben op de lokale economie, omdat bedrijven niet optimaal kunnen profiteren van het toeristenseizoen doordat zij bijvoorbeeld één of meerdere dagen moeten sluiten. De verminderde kwaliteit van het aanbod kan leiden tot frustratie bij bezoekers, die mogelijk

teleurgesteld raken in hun vakantie-ervaring. Een tekort op de arbeidsmarkt kan zo aanzienlijke gevolgen hebben voor de beleving van inwoners en bezoekers op een bestemming.

Vraagstuk aanbod

Het is voor de toekomst van de vrijetijdssector belangrijk dat er een divers aanbod is, voor ieder wat wils. Aanbod voor een kampeervakantie aan zee, een weekendje op hotel in de stad en een duikweekend in een groepsaccommodatie aan de Oosterschelde. Het liefst in verschillende prijsklassen. Door verschillende ontwikkelingen zien we een afname in de diversiteit van het Zeeuwse aanbod. Dit is het gevolg van o.a. het veranderen van kampeerplaatsen naar verhuurchalets, bedrijfsovernames door ketenbedrijven en vermogende particulieren die hun geld investeren in recreatief vastgoed. Deze afname kan negatieve gevolgen hebben voor zowel inwoners als bezoekers van Zeeland. Voor bezoekers betekent verschraling van het logiesaanbod een beperking in de keuzemogelijkheden en wellicht ook dat zij het accommodatietype van hun voorkeur niet meer in Zeeland kunnen vinden. Voor inwoners geldt dat zij zorgen hebben over het toenemende ruimtebeslag en de beeldkwaliteit van recreatieve bebouwing. Ook kan een verschraling van het vrijetijdsaanbod leiden tot minder gevarieerde mogelijkheden om vrijetijdsactiviteiten in de eigen provincie te ondernemen. Streven is het creëren van een Zeeuws aanbod dat innovatief is, divers en dat past bij de locatie.

Grote transitieopgaven

NEDERLAND IN TRANSITIE

Nederland heeft nu en in de komende jaren te maken met een aantal grote transitieopgaven die een sterke (ruimtelijke) impact hebben. Opgaven als klimaatadaptatie, energietransitie, circulaire economie, digitalisering en het behoud van biodiversiteit en natuur hebben invloed op het gebruik, inrichting en beheer van onze leefomgeving. Deze opgaven stellen overheden en ondernemers voor ongekende uitdagingen. Maar zij bieden ook kansen, op technisch, organisatorisch en financieel gebied en hebben een uitwerking op verschillende geografische niveaus (internationaal, nationaal, regionaal en lokaal). Al deze grote transitieopgaven spelen ook binnen de vrijetijdssector. In dit hoofdstuk zoomen we kort in op wat de impact van de genoemde opgaven is voor de sector om zo meer context te geven.

Klimaatadaptatie

Het klimaat verandert. De vrijetijdssector zal nu en in de toekomst gevolgen ondervinden van de effecten hiervan. Denk bijvoorbeeld aan veranderende reisgewoonten en beslissingen van toeristen. Maar ook aan wateroverlast op buitenterreinen zoals campings en evenementenlocaties en hitteoverlast in steden. Wat ook weer van invloed is op zaken als de planning en veiligheid van buitenactiviteiten zoals watersporten. Om als samenleving om te kunnen gaan met de effecten van klimaatverandering, worden op verschillende niveaus (wereldwijd, maar ook nationaal en regionaal) strategieën, processen en maatregelen geïmplementeerd. Zeeland heeft hiervoor **de Klimaatadaptatie Strategie Zeeland** opgesteld. De Zeeuwse vrijetijdssector is onderdeel van deze aanpak en heeft de kans om vanuit de eigen verantwoordelijkheid klimaatadaptieve maatregelen te treffen voor de toerist, de inwoner en de (natuurlijke) omgeving.

Energietransitie

De energietransitie, het overgaan van traditionele fossiele brandstoffen naar duurzame en hernieuwbare energiebronnen, is in volle gang. Deze omslag wordt gedreven vanuit bewustwording rondom verduurzaming. Maar ook de recente energiecrisis heeft benadrukt dat het verminderen van onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen gewenst is om toekomstbestendig te zijn. In de **Regionale Energie Strategie Zeeland** is het doel gesteld om in 2030 meer dan de helft minder CO2 uit te stoten. Het bedrijfsleven en daarmee ook de Zeeuwse vrijetijdssector spelen hierin een belangrijke rol en kunnen een actieve bijdrage leveren. Voorbeelden zijn het investeren in duurzame energievoorzieningen, het implementeren van energie-efficiënte technologieën, maar ook het promoten van milieubewust gedrag aan bezoekers van onze provincie en het deelnemen aan lokale samenwerkingen in het kader van deze omslag.

Circulaire economie

In een circulaire economie gaan we van een wegwerpmaatschappij naar een 'wat kunnen we hergebruiken' mentaliteit. In plaats van dingen te maken, te gebruiken en dan weg te gooien, proberen we nu dingen te maken die we steeds opnieuw kunnen gebruiken. Het idee is om slim om te gaan met grondstoffen, zodat we minder afval produceren en beter voor de planeet zorgen. De **Zeeuwse Aanpak** om te komen tot een circulaire economie is gericht op drie pijlers: circulaire verdienmodellen, biobased economy en hergebruik van grondstoffen.

Op de lange termijn (2050) is het doel dat Zeeland een circulaire economie heeft. De Zeeuwse vrijetijdssector kan op verschillende manieren bijdragen aan de circulaire economie. Voorbeelden zijn het hergebruiken van producten en materialen, het bouwen met nieuwe (biobased en herbruikbare) materialen en het bevorderen van bewustwording bij gasten.

Digitalisering

De digitale transitie verandert de manier waarop we in de samenleving met elkaar werken en communiceren. Het vereist aanpassingen in vaardigheden en kennis om te voldoen aan de eisen van de digitale economie. Daarnaast roept het vragen op over privacy, ethiek en beveiliging. De **Digitale Agenda Zeeland** is de leidraad om de voor Zeeland belangrijkste digitale ontwikkelingen voor de korte en middellange termijn in beeld te brengen en op basis daarvan concrete uitwerkingsacties te benoemen. Hierin zijn verschillende thema's opgenomen die ook raken aan de Zeeuwse vrijetijdssector, zoals datagedreven werken en de kansen die digitalisering brengt voor MKB-bedrijven. De transitie naar een steeds meer digitaal gedreven samenleving brengt uitdagingen mee voor de vrijetijdssector. Daarnaast biedt het ook kansen op vlakken als het ontwikkelen van nieuwe concepten, het verbeteren van de gastervaring, het efficiënter maken van processen en het implementeren van datagedreven besluitvorming. MKB-bedrijven in de Zeeuwse vrijetijdssector geven echter aan dat het lastig is de ontwikkelingen bij te benen. Ketenbedrijven kunnen vaak gemakkelijker investeren in digitalisering, omdat het 'hoofdkantoor' tijd en geld kan investeren in de uitrol.

Biodiversiteit en natuur

De natuur staat onder druk en is tegelijkertijd een grote trekker van toerisme voor veel bestemmingen. Bescherming en beleving van de natuur in Zeeland boven en onder water is voor inwoners en gasten een belangrijk thema. Het beschermen, ontwikkelen en beheren van natuur en de biodiversiteit zijn niet alleen cruciaal voor toerisme, maar voor het complete ecosysteem. Voor een verdere verdieping over dit onderwerp wijzen wij u graag op de **Agenda Natuurinclusief 2.0**. Vooral het deel over de vrijetijdseconomie is relevant.

Regionale opgaven

Naast deze transitieopgaven zijn er nog andere opgaven die de Zeeuwse vrijetijdssector raken. Deze opgaven komen bijvoorbeeld voort vanuit de grotere transitieopgaven, of zijn meer specifiek toe te schrijven aan de bestemming Zeeland. Denk bijvoorbeeld aan het verbeteren van mobiliteit en het behoud van het draagvlak voor toerisme.

Mobiliteit

Toerisme en recreatie gaan hand in hand met mobiliteit: voor een vakantie of een activiteit in de vrije tijd gaan we van huis en reizen we kort of lang naar de plaats van bestemming. Inwoners ondernemen gemiddeld 175 vrijetijdsactiviteiten per jaar: 68 miljoen in totaal. In veel gevallen wordt hiervoor de auto gepakt. Ook bezoekers van buiten de provincie komen vrijwel allemaal met de auto naar Zeeland: zo'n 24 miljoen dagbezoeken en ruim 3 miljoen vakanties. En ook tijdens die vakanties verplaatsen toeristen zich veelvuldig door de provincie, met de auto, fiets of te voet, om Zeeland te ontdekken en beleven. Mobiliteit is dus belangrijk voor inwoners en bezoekers. Mobiliteit legt ook druk op het wegennet en de recreatieve infrastructuur van Zeeland. Autogebruik leidt bovendien tot uitstoot van schadelijke gassen en tot parkeerdruk op populaire locaties. Het verminderen van het autogebruik is dus een belangrijk speerpunt, bijvoorbeeld door het aanbieden van duurzame alternatieven. Zodat zowel bezoekers als inwoners hun bestemming kunnen blijven bereiken en de omgeving beleven. De afgelopen jaren is veel aandacht besteed aan toeristische mobiliteit, maar de uitdaging op dit gebied blijft echter groot. De huidige ontwikkelingen vragen om een integrale benadering, zodat initiatieven elkaar versterken en in samenhang worden ontwikkeld.

Draagvlak voor toerisme

Zoals al eerder in deze rapportage beschreven, is in de afgelopen jaren het draagvlak voor toerisme in Zeeland iets meer onder druk komen te staan. Met uitzondering van het coronajaar 2020 is de bestemming Zeeland steeds populairder geworden onder bezoekers. Deze toenemende aantallen toeristen leiden op sommige plaatsen en op sommige momenten tot wrijving tussen de lokale inwoners en de bezoekers.

Toerisme als middel

De vrijetijdsector kan met zijn veelzijdigheid een belangrijke rol vervullen als voorbeeld en aanjager bij oplossingen voor uitdagingen die voortkomen uit (maatschappelijke) transitie. Met zijn diverse aanbod kan de sector fungeren als een inspirerend voorbeeld en een motor voor innovatieve oplossingen. Van groene initiatieven in toeristische accommodaties tot inclusieve programma's voor alle leeftijden en achtergronden. Door te laten zien hoe het anders kan, fungeert deze sector als een pionier die andere industrieën aanmoedigt om soortgelijke stappen te zetten. Of het nu gaat om het aannemen van milieuvriendelijke praktijken, het ondersteunen van lokale gemeenschappen of het bevorderen van de circulaire economie, de veelzijdigheid van de vrijetijdsector maakt het mogelijk om een waardevolle aanjager te zijn. Door de huidige inspanningen voort te zetten en verder te werken aan de innovatie en toekomstbestendigheid van de sector creëren we een toekomst waarin iedereen profiteert van het toerisme.

Schaarste in ruimte

Aan de basis van deze transitieopgave ligt een overkoepelende maatschappelijke uitdaging, namelijk de beperkte ruimte die we als Zeeland beschikbaar hebben. Als sector concurreren we met andere sectoren en met opgaven zoals kustbeveiliging, infrastructuur, wonen en grondstofwinning. De groeiende vraag naar ruimte betekent een zoektocht naar evenwicht tussen economische ontwikkeling, het behoud van brede welvaart en het genereren van ecologische waarde. Kortom, toekomstbestendig zijn betekent op alle niveaus, van nationaal tot individueel (bedrijfs)niveau, ook het vermogen om keuzes te maken en over grenzen heen te kijken. Hierbij moeten we keuzes maken voor de toekomst die we tot nu toe niet gewend waren.

5 WERKEN AAN DE TOEKOMST VAN TOERISME

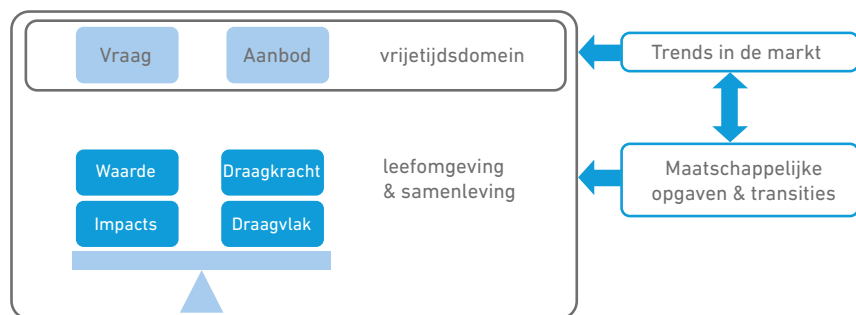

Overzicht van onze onderzoeken in 2023

De complexiteit van de uitdagingen zoals beschreven in het vorige hoofdstuk betekent dat zowel overheden als ondernemers en andere betrokken partijen gezamenlijk aan de slag moeten gaan. In Zeeland wordt dit in gezamenlijkheid gedaan binnen de Toeristische Uitvoeringsalliantie en in samenwerking met provincie, gemeenten en ondernemers. Elke partij heeft hierin zijn eigen rol en verantwoordelijkheid. Als HZ Kenniscentrum Kusttoerisme pakken wij onze rol door in verschillende projecten op zowel (inter)nationaal als regionaal niveau kennis te ontwikkelen ten behoeve van de sector.

In dit hoofdstuk geven wij een overzicht van projecten waar wij het afgelopen jaar aan gewerkt hebben. Dit is niet compleet, maar laat zien hoe wij als kennispartner bijdragen aan de actuele thema's en opgaven in de Zeeuwse vrijetijdssector. Het hoofdstuk is vormgegeven aan de hand van onze kernthema's: vraag, aanbod en impact op de leefomgeving en samenleving. Een overzicht van alle projecten waar wij als kenniscentrum aan werken vindt u in de [kennisbank](#) op onze website.

Figuur 13 – weergave onderzoeksthema's HZ KCKT

Projecten rondom het thema vraag

INZICHT IN DRUKTE AAN DE HAND VAN GPS-GEGEVENS

We beschikken over voldoende cijfers over verblijfsbezoek, aanbod van bijvoorbeeld vrijetijdsactiviteiten en toeristische verblijfsaccommodaties in Zeeland. Daarentegen is het heel moeilijk om nader inzicht te krijgen in de omvang en impact van dagbezoek. Dagbezoekers worden over het algemeen nergens geregistreerd. Om toch een idee te kunnen geven van drukte op

sommige locaties in Zeeland zijn in opdracht van Provincie Zeeland voor 11 Zeeuwse locaties drukmetingen op basis van GPS-gegevens ingekocht. Deze gegevens zijn door HZ Kenniscentrum Kusttoerisme geanalyseerd. Deze analyse is niet alleen interessant voor Provincie Zeeland maar ook voor Zeeuwse gemeenten, ondernemers, kennisinstellingen, studenten of natuur- en cultuurorganisaties. De eerste resultaten over de 11 meetlocaties zijn in 2023 uitgebreid geanalyseerd door HZ Kenniscentrum Kusttoerisme. De belangrijkste [resultaten over het eerste jaar](#) zijn recent gepubliceerd, terwijl de drukmetingen en bijbehorende analyses ook in 2024 door blijven gaan. Deze aanvullende resultaten zullen in 2024 uitgebreid worden geanalyseerd, toegelicht en gepubliceerd.

GAST VAN DE TOEKOMST

We doen veel onderzoek naar de vraagzijde, maar dit zijn vooral cijfers over de gasten nu en in de afgelopen periode. Om toekomstbestendige keuzes te kunnen maken, is het van belang om ook inzicht te krijgen in verwachte ontwikkelingen. Aannemelijk is dat het toerisme in Zeeland - onder invloed van allerlei externe factoren - aan verandering onderhevig is. Leidt dit in de toekomst tot verschuivingen in gebruikersgroepen, ander gedrag en/of andere behoeften? In het [project Gast van de toekomst](#) zal aan de hand van een scenario-analyse in kaart worden gebracht welke veranderingen verwacht kunnen worden in de vraag naar verblijfstoerisme in Zeeland tot 2040.

Projecten rondom het thema aanbod

AANBODDATABASE

Sinds enkele jaren beheert HZ Kenniscentrum Kusttoerisme een database met cijfers over het accommodatieaanbod in Zeeland. Deze database biedt een totaalbeeld van alle toeristische accommodaties: van hotel tot camping, van tweede woning tot bungalowpark. De data zijn nu ook online te raadplegen via een dashboard. Dit [dashboard](#) maakt inzichtelijk hoeveel eenheden en slaapplekken er zijn per accommodatietype, per gemeente of per woonplaats. Op deze manier kunnen beleidsmakers, ondernemers en onderzoekers zelf actuele gegevens raadplegen over het accommodatieaanbod in Zeeland. Zo waren er in 2023 in Zeeland bijna 84.800 accommodatie-eenheden. Op dit moment toont het dashboard alleen de cijfers voor het huidige jaar, in 2024 werken we aan het toevoegen van de meerjarige ontwikkeling.

TOEKOMSTBESTENDIG EN INNOVATIEF ONDERNEMEN

In het vorige hoofdstuk zagen we al dat onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen de vrijetijdsector op verschillende thema's voor uitdagingen en kansen staat. In de voortdurend veranderende wereld van ondernemen is het van essentieel belang om toekomstbestendig en innovatief te zijn. Als HZ Kenniscentrum Kusttoerisme zijn wij daarom actief op verschillende thema's. Deze thema's komen terug in verschillende projecten die gericht zijn op het bevorderen van innovatie en toekomstbestendigheid binnen de vrijetijdsector in Zeeland. Een voorbeeld hiervan is het in 2023 afgeronde **Interreg-project FACET**, waarin ondernemers in de toeristische sector gestimuleerd zijn om circulaire oplossingen toe te passen binnen hun bedrijf, zodat er nieuwe duurzame verdienmodellen ontstaan.

Daarnaast heeft het HZ Kenniscentrum Kusttoerisme in samenwerking met Impuls Zeeland het **Aanjaagprogramma Innovatie Toerisme** afgerond. Inspiratie, innovatie en financiering stonden centraal. Onze rol in dit project was gericht op het ontwikkelen van kennis op de thema's klimaatadaptatie, digitalisering en duurzame businessmodellen. Deze kennis is vervolgens gedeeld met de vrijetijdsector middels onder andere **podcasts** en een **kansenkaart klimaatadaptatie**.

Andere belangrijke innovatieve thema's waar afgelopen jaar onze focus heeft gelegen waren energie en water. Het project **Z-Grid** concentreerde zich op de ontwikkeling van slimme energie-infrastructuren in de regio, terwijl het project **Duurzaam Watergebruik** zich richtte op het bevorderen van duurzaam watermanagement in de toeristische sector. Wij onderzochten daarbij de beleving van de gast: hoe beoordeelt de gast deze duurzame ontwikkelingen en welke invloed heeft dit op de vakantiekeuze en -beleving?

In 2024 gaan wij van start met een nieuw Interreg North Sea Region project: **Speeding up Sustainability Skills in Tourism (3ST)**. In dit project gaan negen bestemmingen aan de Noordzeekust van België, Nederland (Zeeland en Friesland), Duitsland, Denemarken en Zweden verduurzamen. We doen onderzoek naar de benodigde "skills" en samenwerking die nodig zijn om deze transitie te versnellen. Het onderzoek wordt geleid door HZ Kenniscentrum Kusttoerisme en HZ Kenniscentrum Ondernemen en Innoveren.

Projecten rondom het thema impact op leefomgeving & samenleving

INWONERSONDERZOEK

Het inwonersonderzoek is uitgevoerd in 2022 en is bedoeld om inzicht te krijgen in hoe inwoners van Zeeland aankijken tegen toerisme in hun directe leefomgeving, in welke mate zij het toerisme steunen en welke factoren daarop van invloed zijn. Het onderzoek signaleert kansen en uitdagingen die kunnen worden aangepakt om ervoor te zorgen dat inwoners zoveel mogelijk de meerwaarde van de vrijetijdsector ervaren. De resultaten van het onderzoek zijn belangrijk voor toekomstige beleidskeuzes over toerisme, zowel op provinciaal als gemeentelijk niveau.

In combinatie met de resultaten van het onderzoek dat in 2021 op Schouwen-Duiveland is uitgevoerd (met nog eens 1.500 respondenten), hebben we een **rapportage** gemaakt met uitspraken over de mening van inwoners van vier kustgemeenten (Noord-Beveland, Schouwen-Duiveland, Sluis en Veere) en vier gemeenten in het binnenland (Borsele, Kapelle, Reimerswaal en Tholen). Uit het onderzoek is onder andere gebleken dat zowel aan de kust als in het binnenland een meerderheid van de inwoners het toerisme steunt, maar dat deze steun niet overweldigend is. Aan de kust ervaren inwoners meer negatieve dan positieve effecten van het toerisme. Met name in deze gemeenten is men dan ook bang dat het door toerisme steeds drukker wordt en dat een toename van het aantal bezoekers voor wrijving zal zorgen.

LEIDRAAD VRIJETIJDSLandschappen

Nederland heeft te maken met veel grote ruimtelijke en sociaaleconomische opgaven; de fysieke ruimte is schaars en budgetten beperkt. Het is niet vanzelfsprekend dat recreatie & toerisme wordt meegenomen bij ruimtelijke ingrepen en het is nog geen integraal onderdeel van de brede ruimtelijke puzzel. Toch zijn slimme combinaties nodig om het optimale uit investeringen te halen en om multifunctionele plekken te maken die voor inwoners én bezoekers van waarde zijn. Een voorbeeld is het creëren van een fietspad op nieuwe dijkverzwaring. De **leidraad Ruimte voor Recreatie & Toerisme** geeft inzichten in wat er vanuit het domein recreatie & toerisme gedaan kan worden én hoe de verbinding met het ruimtelijk domein gerealiseerd wordt.

(BE)LEEFBARE SCHELDE

Samen met 21 partners waaronder provincies en gemeenten in Vlaanderen en Nederland en een ontwikkelingsmaatschappij gaan wij vanaf 2024 aan de slag met het Interreg Vlaanderen-Nederland [project \(Be\)Leefbare Schelde](#). Het doel van het project is om de toeristische druk van de kust naar het binnenland te verplaatsen en het toeristische aanbod in de regio rondom het Schelde-estuarium te vergroten. Duurzaamheid en betrokkenheid van bewoners en belanghebbenden staan centraal in de ontwikkeling van het toeristisch aanbod. Het project omvat renovatie en ontwikkeling van toeristische Parels en Poorten (waaronder Grenspark Groot Saefinghe), de ontwikkeling van langzame verbindingroutes en de ontwikkeling van een integrale strategie voor het verbinden en ontsluiten van het gebied.

BEWONERSPROFIJT

Hoe kan toerisme zo veel mogelijk bijdragen aan het welzijn van inwoners? En hoe zorgen we ervoor dat inwoners dat ook daadwerkelijk zo ervaren? Dit zijn belangrijke vragen voor partijen in Zeeland die werken aan een bestemming in balans. Daarom is HZ Kenniscentrum Kusttoerisme onderdeel van de [Koplopersgroep BewonersprofiJT](#), een landelijke samenwerking tussen kennisinstellingen en destiniatiemanagement organisaties (DMO's), op initiatief van NBTC. In 2023 is er gewerkt aan een goede afbakening van het begrip: wat verstaan we onder bewonersprofiJT en uit welke onderdelen bestaat het? Daarnaast zijn goede voorbeelden uit binnen- en buitenland verzameld die laten zien hoe bewonersprofiJT er in de praktijk uit kan zien en hoe overheden en ondernemers hier zelf mee aan de slag kunnen. In 2024 gaan we samen met diverse partners een antwoord geven op de vraag hoe bewonersprofiJT het beste gemeten kan worden.

HUMAN CAPITAL

We hebben ons ook in 2023 bezig gehouden met het thema 'human capital'. De focus lag vooral op onderwerpen als arbeidskrapte, benodigde vaardigheden en goed werkgeverschap. We doen dit op Zeeuws en op landelijk niveau. Als kennispartner in het Zeeuwse uitvoeringsprogramma duurzaam werkgeverschap hebben wij o.a. een digitale [kennisbank over de arbeidsmarkt](#) opgezet en een verkennend onderzoek gedaan naar wat [goed werkgeverschap](#) is volgens studenten en medewerkers in de vrijetijdssector. Op landelijk niveau vervullen wij de rol van themamanager human capital binnen het Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality (CELTH). Momenteel werken wij aan

een meerjarige uitvoeringsagenda waar we ons vooral willen richten op hoe werkprocessen met minder mensen kunnen worden uitgevoerd zonder dat de belevingswaarde voor gasten wordt verlaagd en willen we onderzoek doen naar vaardigheden die nodig zijn in de toekomst.

METEN VAN BALANS

Toerisme in balans is het motto van het toekomstbeeld Bestemming Zeeland 2030 en 'balans' is voor veel bestemmingen het doel voor de komende jaren. Maar wat is balans en hoe meet je het? We waren vorig jaar de trekker in het landelijke project [Waardevol toerisme is werken aan balans](#), dat resulteerde in een overzicht van alle invalshoeken die van belang zijn bij het meten van balans, als ook mogelijke indicatoren en databronnen. Nu pionieren we opnieuw, door als eerste bestemming in Nederland daadwerkelijk data te gaan verzamelen in Zeeland. We hopen dat het met een grote hoeveelheid en variëteit van data mogelijk is om inzicht te geven in de mate waarin toerisme in Zeeland in balans is. De eerste inzichten worden in de loop van 2024 verwacht.

SKILLS4CMT

Een mooi voorbeeld van samenwerking tussen onderzoek en onderwijs is het project [Skills4CMT](#) waarin acties zijn ondernomen om het hoger onderwijs beter af te stemmen op kansen en uitdagingen in het toerisme in kustregio's in Noordwest-Europa. Er is o.a. een opleidingsprogramma ontwikkeld en ook diverse e-learningmodules voor zowel studenten als professionals in de vrijetijdssector.

KENNISCENTRUM
KUSTTOERISME